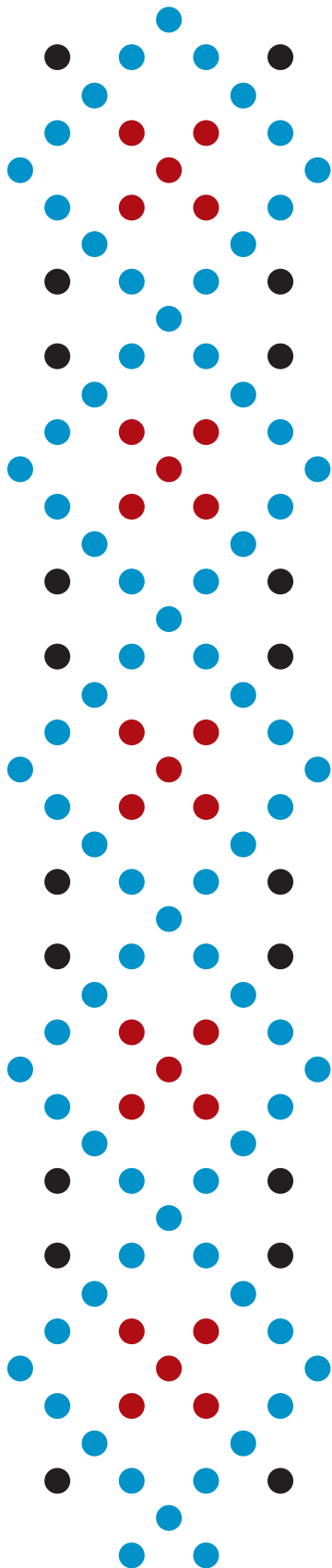

„NEK' ĐERDANI POZVEKUJU“

**Tradicijski nakit
Požeško – slavonske županije**

RUJAN, 2024.

„Nek’ đerdani pozvekuju“

**Tradicijski nakit
Požeško – slavonske županije**

RUJAN, 2024.

100 godina
Gradski muzej
Požega

„Nek' đerdani pozvekuju“

Tradicijski nakit Požeško – slavonske županije

ORGANIZATORI:

Muzej grada Pakraca, Gradski muzej Požega

AUTORICE IZLOŽBE:

Dubravka Matoković, Jelena Hihlik

AUTORICE TEKSTOVA:

Dubravka Matoković, Jelena Hihlik

LIKOVNI POSTAV IZLOŽBE:

Dubravka Matoković, Jelena Hihlik

TEHNIČKI POSTAV IZLOŽBE:

Gradski muzej Požega: Boris Knez, Dubravka Matoković, Benjamin Raguč

Muzej grada Pakraca: Daniel Grčević, Željka Razumović-Odvorac, Jelena Hihlik

AUTORICE EDUKATIVNIH PROGRAMA:

Jelena Hihlik, Dubravka Matoković

AUTORICA PREZENTACIJE:

Željka Razumović - Odvorac

VODITELJICE RADIONICA:

Cvija Grčević, Vinka Mareković

DIZAJN IZLOŽBENIH PANOJA I KATALOGA:

Marijo Mrnjec, BMP design

NAKLADNIK:

Muzej grada Pakraca

ZA NAKLADNIKA:

Jelena Hihlik

LEKTURA:

Monika Lucić Fider

FOTOGRAFIJE:

FOTOimago, Boris Knez, Ivana Kobetić Movrić, povijesne fotografije iz Etnografske zbirke i Zbirke fotografija i negativa Gradskog muzeja Požega te iz fundusa Muzeja grada Pakraca

**IZLOŽBA JE FINANCIRANA SREDSTVIMA GRADA PAKRACA
I MINISTARSTVA KULTURE I MEDIJA RH**

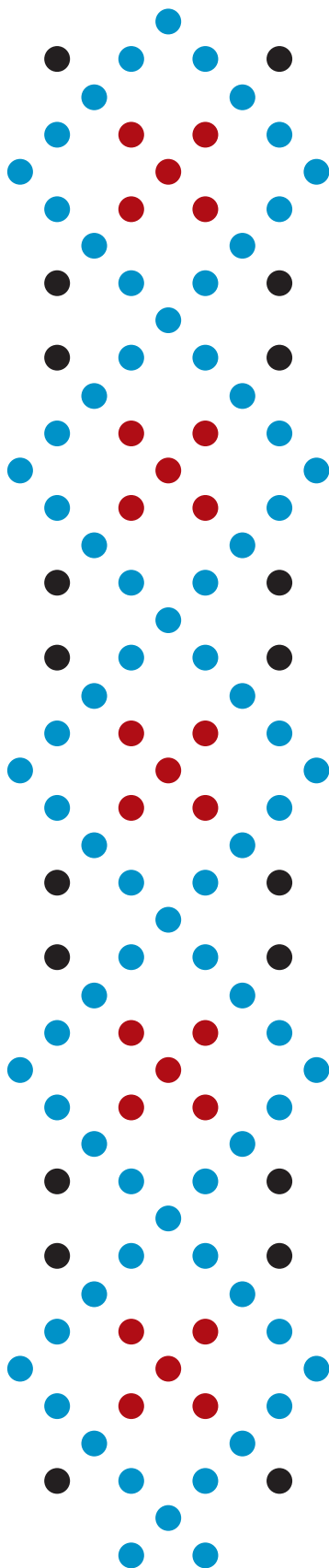
Zahvaljujemo svim suradnicima na pripremi i organizaciji izložbe, posebice Cviji Grčević i Vinki Mareković na nesebičnom prenošenju svog znanja, Đurđici Šolić na izradi oglašnja te svima koji su ustupanjem svojih primjeraka nakita obogatili ovu izložbu.

ISBN 978 -953-59362-4-4

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem **001238665**.

9 789535 936244

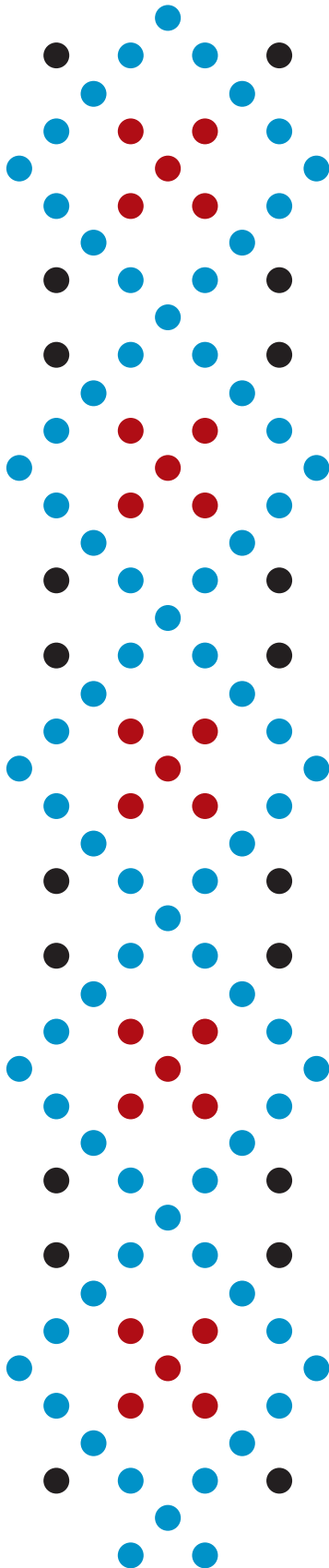

Sadržaj

- 05** Tradicijski nakit Požeško
– slavonske županije
Umjesto uvoda
Jelena Hihlik
- 09** Tradicijski nakit pakračkog kraja
Oj djevojko kićena jabuko!
Jelena Hihlik
- 25** Tradicijski nakit požeškog kraja
Zvekeću ko' onaj biser pod vratom
Dubravka Matoković
- 40** Izvori i literatura
- 42** Kataloške jedinice

„Nek' derdani pozvekuju“

Tradicijski nakit Požeško – slavonske županije

Umjesto uvoda

Tradicijski nakit i ukrašavanje općenito kod seoskog stanovništva Požeško-slavonske županije izrazito je zanimljiva, ali zanemarena tema koja se dosada nije previše stavljala u fokus etnografskih proučavanja. Broj očuvanog materijala u jedinim muzejima u Požeško-slavonskoj županiji - Gradskom muzeju Požega i Muzeju grada Pakraca - vrlo je malen i broji svega nekoliko očuvanih primjeraka nakita u požeškom muzeju. Stoga nam je zajednička želja bila postaviti izložbu koja bi pričala priču o ovoj zanimljivoj temi i ujedno pred širom javnosti otkrila svu ljepotu i povijesni razvoj ovog dijela tradicijske baštine. Samoizložbi prethodilo je istraživanje kroz koje smo došli do niza novih spoznaja i podataka.

Gradski muzej Požega raspomagao je s nekoliko primjeraka nakita ove vrste, dok nažalost u Muzeju grada Pakraca nismo imali nijedan očuvani primjerak.

Nakit i ukrašavanje stoljećima su predstavljali važne sastavnice vanjskog izgleda i uljepšavanja ljudskih bića. Nakit je nekoć imao i vrlo važno magijsko, obredno te apotropejsko značenje odbijanja nesreće i zlih sila, ali se ta namjena, barem na ovom našem prostoru, nepovratno izgubila i zaboravila. Nakit je bio i ogledalo društvenog i materijalnog statusa kojeg je trebalo posebno naglasiti i istaknuti u svečanim prilikama. Tradicijski nakit u Požeško-slavonskoj županiji obilježen je svim ovim fenomenima.

„Nek' derdani pozvekuju“

Najčešće je bio sastavni dio svečane narodne nošnje i to uglavnom one ženske. Kićenje i bogato ukrašavanje je bilo vezano ponajviše za djevojke i mlade žene – snaše dok se s vremenom i udajom žene količina nakita koji nosi smanjuje. Ukrašavanje kod muškaraca bilo je skromnije i ovdje se najčešće svodi na pokojnu naušnicu, tradicijske narukvice, sat ili prsten.

Hrvatski tradicijski nakit klasificira se kao nakit *dinarskog, panonskog i jadranskog* područja. Tradicijski nakit Požeško - slavonske županije pripada panonskom području.

Najčešća vrsta tradicijskog nakita kod žena u ovom dijelu panonskog područja bio je vratni nakit, nakit ruku, nakit u ušnoj resici, prsni nakit te nakit u kosi i oglavlju (Ivančić 1999: 138). Na povijesnim fotografijama s ovog prostora najčešće pronalazimo vratne ogrlice i to one od staklenih perlica (*kajice, đerdani, kobasice*), zatim nakit u ušnim resicama (naušnice – *minduše*) te nakit ruku (vunene narukvice – *štucne, šticle*). Nakit se kupovao u zlatarnama, draguljarnicama (gotove ogrlice, naušnice, prstenje) ili su često one najspretnije djevojke izrađivale ogrlice nizanjem staklenih perlica na lanene niti (*kajice, kobasice, đerdani*) te plele vunene narukvice koje su opet ukrašavale staklenim perlicama (*štucne, šticle*). Žene su se najviše kitile i ukrašavale u doba djevojaštva iščekujući prosca i udaju, a ovaj običaj opjevan je i u različitim tradicijskim pjesmama s ovog prostora.

„Nek' derdani pozvekuju“

**Narodna nošnja,
Badljevina, 1908.,
Muzej grada Pakraca**

Tradicijski nakit pakračkog kraja

Oj djevojko, kićena jabuko!

Samom postavljanju izložbe o tradicijskom nakitu Požeško-slavonske županije prethodilo je istraživanje koje su proveli Muzej grada Pakraca i Gradski muzej Požega. Muzej grada Pakraca nije raspolagao niti jednim primjerkom ovog vrlo značajnog dijela tradicijske baštine. Kroz provedeno istraživanje pronađen je određeni broj primjeraka originalnog nakita u privatnim zbirkama, nekoliko rekonstrukcija u Posudionici i radionici narodnih nošnji u Zagrebu dok u Etnografskom muzeju u Zagrebu nije pronađen niti jedan primjerak ovog nakita s pakračkog područja. U samom istraživanju najznačajniju su ulogu odigrali malobrojni, ali vrlo vrijedni zapisi o tradicijskom nakitu s ovog prostora¹ te povijesne fotografije s kojih smo iščitavali koji se nakit najčešće nosio i u kojim prigodama. Fokus proučavanja stavljen je na tradicijsko kićenje žena na prostoru okolice Pakraca jer su se upravo djevojke i mlade snaše najviše i ukrašavale. Muškarci su također nosili nakit, ali njihovo je ukrašavanje bilo skromnije i uglavnom se odnosilo na pokoju naušnicu, prsten, ručno izrađene vunene narukvice (*štucne*) te džepne satove koje su nosili izrazito imućni.

Potrebno je naglasiti kako se tradicijski nakit inače proučavao u kontekstu razvoja narodne nošnje, a pakrački kraj pritom se dijeli na četiri dijela i četiri tipa nošnje koja su se nosila. Središnji dio pakračkog kraja² u kojem se nosila tzv. bijela nošnja,

¹ Ne možemo dovoljno naglasiti važnost monografija Vesne Kolić Klikić o ženskoj i muškoj narodnoj nošnji u Zapadnoj Slavoniji unutar kojih je obrađen i nakit kao dio narodne nošnje. Njezine monografije predstavljaju dosada jedini, vrlo vrijedan zapis o ovoj tematici s našeg prostora.

² Stanovništvo ovog središnjeg dijela pakračkog kraja nazivali su Bijelim Šokcima, bili su poznati po bjelini svoje nošnje, a ovom dijelu pripadaju sela Prekopakra, Lipik, Donja Obrijež, Omanovac, Badlješina i Sirač (Kolić Klikić, 2007: 106).

zatim zapadni dio za koji je karakteristična nošnja moslavačko-posavskog tipa³, istočni pakrački kraj koji obuhvaća nošnju koja je ustvari nastavak nošnje Požeštine⁴ te nošnje južnog dijela pakračkog kraja u kojem se nosila graničarska nošnja.⁵ U kićenju postoji dosta sličnosti, ali i određenih različitosti koje ćemo istaknuti.

Tradicijsko kićenje žena na prostoru okolice Pakraca obilježeno je zajedničkim fenomenima vezanim uz globalne fenomene tradicijskog ukrašavanja. Nekada je nakit imao važno magijsko, obredno i apotropejsko značenje⁶ koje je do danas iščezlo, a kao što je već istaknuto, nakit je bio dio svečane narodne nošnje te važan pokazatelj kojim se isticao status i materijalno bogatstvo onoga tko ga je nosio. Najstariji dosad poznati zapis o kićenju žena u Požeškoj županiji pronalazimo u putopisu iz 18. stoljeća Matije Pillerera i Ljudevita Mitterpachera (Piller, Mitterpacher 1995: 139) koji pišu kako žene u ovoj županiji „*osobito kite glavu, poglavito djevojke koje na glavi nose crvenu kružnu partu, više zbog uresa nego njome, umjesto velom pokriju glavu. Značajno je kod njih što jako vole dijeliti i kititi spomenutu crvenu partu, vrat i uši životinjskim zubima i mnogobrojnim metalnim pločicama različitog oblika i boje, koje vise na vrpci.*“⁷ Nismo najsigurniji koliko možemo vjerovati ovom opisu jer nažalost nemamo nikakav tako star slikovni prikaz koji bi potkrijepio navedeno. Najstarije slike s kojih iščitavamo podatke o izgledu tradicijskog nakita u okolici Pakraca su povijesne fotografije s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Istražujući ih, postaje očito kako su najčešći i najbrojniji ženski nakit na prostoru okolice Pakraca ogrlice različitog tipa i zanimljivih dijalektalnih naziva - *kajice, kobasice, dropanci*.

Djevojka u narodnoj nošnji, Badljevina, 1908., dio fotografije, Muzej grada Pakraca

³Zapadnom dijelu pakračkog kraja pripadaju sela Gaj, Marino Selo, Brezine i Brekinska (Kolić Klikić 2007:145).

⁴Ovakav tip nošnje su nosili stanovnici sela u istočnom dijelu pakračkog kraja, brdskim selima Papuka i Psunja uglavnom srpske narodnosti (Kolić Klikić:79).

⁵Graničarska sela, smještena južno od Lipika koja su se nalazila unutar upravnog prostora Vojne krajine (Kolić Klikić 2007: 167).

⁶Apotropej, predmet za koji se vjeruje da svojom trajnom snagom uništava zle utjecaje što ih prouzrokuju demoni i druge naravne i nadnaravne sile; štiti ljude, životinje, usjeve, predmete, posao od svih nevolja koje ih mogu pogoditi. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. 2021. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/apotropej> Pristupljeno 14.12.2023.

⁷madž. *párta*, blagdanski djevojački ukras za glavu; dio hrvatske narodne nošnje u Turopolju, Posavini i Pokuplju. Može biti u obliku mekane vrpce položene preko kose ili poput dijadema, od crvena sukna učvršćena na kartonskoj podlozi. Urešena je staklenim ili koraljnim zrcima našivenima po tkanini i brokatnim vrpčama, koje vise niz leđa. Nerijetko je bila obilježjem društvenog statusa udavače. *parta*. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=46799> > Pristupljeno 14. 12. 2023.

Uz ogrlice, na ovom su prostoru nekoć vrlo popularne bile i vunene narukvice koje su ukrašavale zglobove iznad šake, istovremeno na objema rukama. Zvali su ih *štucne* ili *naštiklice*, nosile su se kao blagdanski nakit koji se izrađivao od pletene vunice u boji ukrašene nanizanim perlicama (*đinđuvama*). *Štucne* su bile štrikane u raznim bojama - bilo ih je crnih, smeđih (*braon*), crvenih i šarenih kao i *štrikanih* i na *paje*⁸ koje su također bile raznobojne. Bile su duge od 10 do 15 cm, a donji kraj im je završavao nazubljenim završecima - *caknama*⁹ (Kolić Klikić 2007:139). Staklene perlice kojima su ukrašavane bile su uglavnom bijele boje, a pomoću njih su se izrađivali različiti ukrasi koji su se isticali na jednobojnoj ili šarenoj vunenoj podlozi. Nažalost, na pakračkom području nije očuvan veći broj primjeraka. Nosile su se ovdje i naušnice – *minduše*, nosile su ih djevojčice, djevojke i mlade snaše, a bile su srebrne, zlatne ili od puhanog stakla. Na selu su se najčešće nabavljale od putujućih trgovaca, tzv. *rođa*, koji su išli od kuće do kuće i nudili širok asortiman robe koju su mogli nositi. Osim *minduša* od puhanog stakla koje su u modu ušle početkom 20. stoljeća po selima su prodavali i razne cvjetne broševe, broševe u obliku leptira i srca koji su po sebi imali šarene kamenčice (Kolić Klikić 2007: 163). Početkom 20. stoljeća naušnice su u Pakracu kupovane u poznatoj radnji Luje Šnedorfa (Kolić Klikić 2007: 141). Lujo Šnedorf bio je poznati pakrački urar, zlatar i optičar koji se kao dijete doselio s roditeljima iz Češke.¹⁰ Među brojnim obrtničkim radnjama kojima je Pakrac nekoć kao pravi obrtnički grad obilovao, upravo se njegova radnja isticala po uvijek zanimljivom, privlačnom i duhovito uređenom izlogu.

Na temelju povijesnih fotografija koje čuvamo u muzeju došli smo do spoznaje kako je upravo Lujo, uz satove i raznovrstan nakit (ogrlice, prstenje, naušnice, narukvice) prodavao i različite druge ukrase i modne dodatke. Početkom 20. stoljeća sve više se kupuje gotovi nakit koji se nosi kao dio tradicijskog načina ukrašavanja, a jačaju utjecaji građanskog načina odijevanja i ukrašavanja.

⁸ paja, *tur.* paje, linija, pruga, traka (Klaić 2002: 992).

⁹ čakna, njem. *Zacke* – zubac, šiljak, rašlje (Klaić 2002: 209).

¹⁰Lujo Šnedorf će ostati zapamćen kao vrlo osebujna i duhovita osobnost te kao cijenjeni obrtnik, pokretač raznolikog i bogatog društvenog i kulturnog života u Pakracu u prvoj polovici 20. stoljeća.

**Narukvice, štucne,
Prekopakra,
Ivana Kobetić Movrić**

Moramo naglasiti kako je Pakrac povijesno bio važno trgovište te grad obrtnika i trgovaca u kojem je radilo puno trgovina u kojima se mogla pronaći zaista raznovrsna roba. O tome svjedoči Friedrich Wilhelm von Taube u svom putopisu iz druge polovice 18. stoljeća: „Skoro svaka građanska kuća je snabdjevena jednim dućanom ili trgovinom. Budući da seljaci svake nedjelje dolaze u grad zbog kupovine kao i prodaje tog je dana najveći promet. Tada sve vrvi od ljudi, dućani su otvoreni, a roba izložena, trgovina i život nedjeljom cvjeta...“ (Taube 2012: 176,177)

Pakrac je bio poznat i kao veliko sajmeno središte. Pakračke sajmove pohodili su brojni kupci iz šire i dalje okolice, kao i trgovci koji su znali da će ovdje uspješno prodati svoju robu.¹¹ Ovaj grad je bio zaista vrlo živo trgovište i mjesto koje su za život izabrali brojni doseljenici iz različitih dijelova Habsburške Monarhije te kasnije Austro-Ugarske. Uglavnom su to bili trgovci, obrtnici te različiti majstori koji su se ovdje u većem broju

**Izlog obrtničke radnje
Luje Šnedorfa,
Pakrac, 1926.,
Muzej grada Pakraca**

¹¹ Pakrac je bio poznat po svojim sajmovima (vašarima) koji su se ovdje održavali još od 15. stoljeća, a 1796. dobiva vrlo važnu povlasticu za održavanje sajмова četiri puta godišnje.

doseljavali u potrazi za boljim životom.¹² Vjerujemo kako su i oni na neki način utjecali na promjene u tradicijskom odijevanju i ukrašavanju.

Kajica

Tradicijski nakit koji se svakako ističe po brojnosti u pakračkom kraju upravo je onaj koje su spretne žene i djevojke izrađivale svojim rukama - ogrlica od raznobojnih staklenih perlica koja se ovdje naziva *kajica*. Kako su ove ogrlice dobile ovaj naziv ne znamo, možda postoji poveznica s turcizmom naziva za remen – *kaiš*, *kajiš*.¹³ Sigurno je da se naziv za ovu vrstu ogrlice koristi kod seoskog stanovništva u središnjem dijelu pakračkog kraja. *Kajica* se nosila i u istočnom pakračkom kraju, ali su je tamo, kao i u Požeštini, nazivali *đerdan*. Pronalazimo je i na starijim fotografijama u zapadnom dijelu pakračkog kraja, a s vremenom će ju iz upotrebe istisnuti ukrasi od srebrnog novca te traka od samta koja će postati vrlo popularna. *Kajice* vjerojatno pripadaju jednom od najstarijeg tipa tradicijskog nakita na ovom području i mogle su biti kratke ili duge. One kraće vezale su se na stražnjem dijelu vrata i nosile su se usko uz vrat, dok su duge *kajice*, kako im i samo ime govori, bile duže od ovih prvih pa su se omatale oko vrata, a svojom konačnom dužinom dosezale su sve do ili čak preko struka. Izrađivale su se od staklenih perlica u kombinaciji različitih boja, nizanjem na tanke niti, u prošlosti od lanenog konca, koje su se ispreplitale stvarajući na taj način različite i raznobojne motive. Više ovih niti na završecima ogrlice obavijale su se vunicom i tako pričvršćivale i vezale na vrat. Sheme po kojima su se radili motivi na *kajicama* (na križeve, na jabučice ili na zvijezde) raznovrsne su i brojne, najčešće se radi o onima geometrijskog tipa, ali pojavljuju se i florealni, odnosno biljni motivi. Ovi predlošci mijenjaju se pri izvođenju u različitim kombinacijama boja samih perlica korištenih za izradu pa na

**Ogrlica, kajica,
Prekopakra,
Ivana Kobetić Movrić**

¹² Nakon većeg doseljavanja pripadnika srpske narodnosti nakon oslobođenja od Osmanlija, u ovaj kraj u 18. i 19. stoljeću dolazi veći broj čeških, njemačkih, talijanskih i mađarskih doseljenika.

¹³ U svom članku na internetu naša poznata jezikoslovka Nives Opačić piše: Nakit je i *ures* (prasl. **rensa*, *resa*, ie. korijen **rek* / *renk*, što je pak srodno sa sanskrtskom riječi *racana*, *uzica*, remen). Dakle, u tvorbi toga izraza (*ures*) prevladala je *resa*; *uzica*, *remen*. Danas se upravo takav vlastoručno izrađen nakit (pletene narukvice i sl.) često može vidjeti na zapešćima i djevojaka i mladića (Opačić 2012). Pristupljeno 10.10.2023. <https://www.matica.hr/vijenac/489/i-nakit-18641/>

„Nek' derdani pozvekuju“

taj način ista shema dobiva sasvim novi izgled i kombinacije su brojne. Boje perlica koje su se najčešće koristile za izradu ogrlica bile su bijela, svijetloplava (*neboplava*), svijetla i tamna crvena, crna, žuta i zelena (Kolić Klikić 2007: 141). Vjerojatno su nešto tamnije kombinacije boja koristile starije žene za svoje ogrlice, a vedre boje češće su nosile mlađe djevojke.

Kajice mogu biti različite širine, najčešće su one od 2-3 cm, ali ima ih i širih. Kako se manje *kajice* nose usko uz vrat podsjećaju i na poznatu povijesnu ogrlicu, tzv. *choker* koja je svoju najveću popularnost stekla u doba baroka, ali je kroz povijest poznata još od starog Egipta. Osim *kajica* ovdje se često pojavljuju i tzv. *kobasice*, ogrlice također izrađene od staklenih perlica, ali ispunjene vunom ili vunenom tkaninom i pletene u više *struka*.

**Djevojke u narodnoj nošnji
Badljevina, 1908.,
Muzej grada Pakraca**

Kobasice su okruglaste, valjkaste i deblje od *kajica* koje su plosnate. One su dulje i obično su svojom dužinom dosezale do prsa. Uz *kajice* i *kobasice* nosili su se ovdje još i *dropanci*, ogrlice od jednobojnog većeg staklenog puhanog zrnja najčešće crvene boje. Gotovi *dropanci* kupovali su se sve do Prvog svjetskog rata i bilo ih je u crvenoj, plavoj i bijeloj boji (Kolić Klikić 2007: 139). Nakon Prvog svjetskog rata *dropance* će zamijeniti veće ogrlice od staklenog zrnja u različitim bojama.

Zanimljivo je da se kod dijela stanovništva ovog kraja i to onog koji pripada središnjem dijelu pakračkog kraja, uz *kajice*, *kobasice* i *dropance* rijetko pojavljuju novci i dukati kao dio ukrašavanja. Ovakav način ukrašavanja vezivao se samo uz djevojke iz izrazito bogatih obitelji koje su nosile po tri srebrne škude, krune ili male dukate koji su bili privezani za nisku od 3-4 *struke* bijelih staklenih *đerdana*. Na spoju *đerdana* i novca dodan je ukras sitnih vunjenih grudica. Za razliku od drugih prostora u Slavoniji, ovdje je dukata bilo malo iako su ih pojedine kuće nabavljale kao miraz svojim kćerima (Kolić Klikić 2009: 50). Novci se kao dio ukrašavanja i kićenja stoga pojavljuju češće u zapadnom dijelu pakračkog kraja u selima za koja je tipična nošnja moslavačko-posavskog tipa. Na istom se prostoru pojavljuju dukati te srebrni novac *krune*, *petokrune* i *forintaši* koji se vješaju na ogrlicu – *struke* ili na plišanu crnu traku¹⁴.

¹⁴ U selima na zapadnom dijelu nekadašnje pakračke općine Gaj, Marino selo, Brezine i Brekinska, (Kolić Klikić 2007: 163).

**Narodna nošnja, Gaj,
početak 20.st.**

U istočnom dijelu pakračkog kraja također su se nosile ogrlice, *kajica* koja se ovdje naziva *đerdan*, zatim *biseri*, ali i vrlo cijenjeni *đerdani* - ogrlice od krupnijeg zrnja srebrne boje koje su se nosile omotane 2-3 puta oko vrata. Iznad *đerdana* često se nosila i samo crna plišana traka bez ičega, a znali su se na traku našivati i različiti ukrasi.

Na ovom se prostoru pojavljuje i ukrašavanje dukatima koji su se nosili kao ukrasi u ušnoj resici ili su se prišivali na crnu plišanu (samtenu) traku, najviše pet dukata. U južnom dijelu pakračkog kraja u selima u kojima se nosila graničarska nošnja i koja su se nalazila unutar Vojne krajine, nakit se nabavljao od putujućih

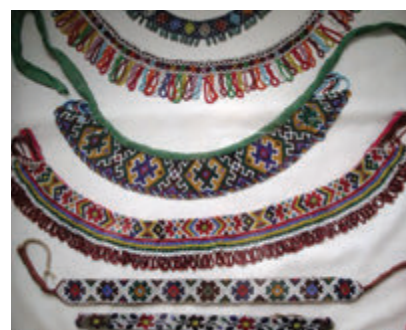
trgovaca ili na sajmovima. Najpopularniji su bili *đerđani* koji su se nosili izrađeni od krupnog, ali i nešto sitnijeg staklenog zrnja. Nosili su se i biseri te razni zlatni lančići s raznim privjescima u obliku djeteline, potkove, srca ili anđela. Nosile su se i razne naušnice – *minduše* (Kolić Klikić 2007: 175).

U cijelom pakračkom kraju vratni nakit je kao dio tradicijskog nakita bio najpopularniji i više ogrlica nosilo se istovremeno. Uz njih, nosili su se i različiti privjesci, broševi, naušnice, posebice u svečanim prilikama kada je bilo poželjno nositi što više ovakvog nakita odjednom kako bi se izazvao što jači efekt kićenja te tako istaknuo društveni status i imovinsko stanje.

Đinduve

Već smo napomenuli kako su veći dio tradicijskog nakita (*kajice, kobasice, štucne*) kojim su se ukrašavale žene u pakračkom kraju izrađivale same svojim rukama. Pri tome su koristile staklene perlice raznih boja koje se ovdje nazivaju *đinduvama*¹⁵. Perlice su i danas iznimno aktualne i atraktivne te se koriste širom svijeta kao materijal za izradu ogrlica, narukvica, različitog drugog nakita, kao i za ukrašavanje odjeće i modnih dodataka.¹⁶ U Europi je ova vrsta tradicijskog nakita također bila široko rasprostranjena i pronalazimo je u Češkoj, Bugarskoj, Rumunjskoj, Mađarskoj, Rusiji, Ukrajini i Turskoj.

Slavonski etnograf Josip Lovretić u svojoj monografiji *Otok. Narodni život i običaji* opisuje žensku ogrlicu od staklenih zrnaca, ali ne navodi njezin naziv: „*I zrne sitno stakleno: plavo, žuto ili bilo, nose dica, dok još dukate ne vežu, a i divojku je često viditi u poslen dan sa zrnem pod vratom, a koje nemaju dukata, vežu zrne i u svečane dane, da ne idu gola vrata u crkvu*”. Mrežastim ogrlicama od šarenog zrnja kitile su se i žene u središnjoj Bosni, a takvu ogrlicu nazivaju ogra (Batina 2023: 38). U Kraljevoj Sutjesci i danas pronalazimo tzv. *belenzuk*, žensku narukvicu izrađenu od uske tkanine na koju su aplicirane perlice.¹⁷

Tradicijske ženske ogrlice od staklenih perlica, Ukrajina,

https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_jewellery_in_Ukraine#/media/File:Gerdan_1.jpg

¹⁵ Đinduha mađ. *gyöngy*, stakleni biser (Klaić 2002: 341).

¹⁶ Naziv za umijeće izrade različitih ukrasa od perlica i njihovu aplikaciju na različite materijale postoji u engleskom jeziku i naziva se *beadwork*.

¹⁷ Zahvaljujem se dr.sc. Katarini Nini Simončić na ovoj vrijednoj informaciji.

Ovako široko rasprostranjen i izrazito popularan tradicijski nakit ne bi mogao postojati bez tih sitnih, visoko cijenjenih staklenih zrnaca, čija se tehnika izrade kroz svoju dugu povijest postojanja mijenjala i usavršavala. Po prvi put se najvjerojatnije pojavljuju u starom Egiptu, a stari Egipćani su po svemu sudeći već u 3. tisućljeću prije Krista rukovali sa sastojcima potrebnim za izradu stakla te tehnikom izrade stakla. Na europskom tlu perlice su se pojavile u brončano doba, tijekom kasnog 9. i 8. stoljeća prije Krista, a sve ih je više i sve su popularnije u željezno doba. Ove najstarije perlice pronalaze se i na području Hrvatske u grobovima prilikom arheoloških istraživanja. U srednjovjekovnoj Europi u 13. stoljeću središte izrade stakla bila je Venecija. Zbog opasnosti od požara u gradu, ova se industrija preselila na otočić Murano koji ubrzo postaje sinonim za izradu staklenih predmeta, ujedno i staklenih perlica. Znanje i tehnika izrade ove vrijedne sirovine ljubomorno su se čuvali, kazne za širenje informacija bile su izuzetno stroge, a najstroža je bila smrtna. Majstorima staklarima bilo je zabranjeno seliti se i odlaziti izvan Venecije, sve s ciljem zaštite i očuvanja ovog vrijednog umijeća. Unatoč svemu navedenom, tajna izrade ipak je otkrivena i proširila se i drugim dijelovima Europe pa industriju stakla pronalazimo

**Tradicijska narukvica,
belenzuk, Kraljeva Sutjeska,
BiH,**

<https://www.facebook.com/sutjeskikraj/posts/belenzuk-%C5%A1iroki-100kn-u-%C5%BEi-50kn-/107113588112598/>

od 16. stoljeća u Francuskoj, Španjolskoj, Nizozemskoj, Belgiji te od posljednje četvrtine 17. stoljeća i u Engleskoj. Od kraja 18. stoljeća jedno od najpoznatijih središta proizvodnje staklenih perlica u Europi postat će Bohemija¹⁸. Kao centar proizvodnje staklenih perlica u Češkoj ističe se grad Jablonec u kojem je staklana otvorena davne 1548. godine. U Jabloncu djeluje izvrstan muzej stakla i nakita¹⁹ koji još uvijek čuva umijeće izrade vrijednih staklenih zrnaca.

Izrada staklenih perli u Češkoj bila je izuzetno razvijena i uskoro je broj perlica koje su izvezili bio najveći u Europi. Glavni razlog je unaprjeđivanje tehnike izrade i inovacija u njihovoj proizvodnji (Trcera 2018: 114,115). Gdje su žene u pakračkom kraju nabavljale staklene perlice nije nam točno poznato. Možda na sajmovima,

**Muzej stakla i nakita,
Jablonec, Češka,**
<https://www.msb-jablonec.czen>

¹⁸ Bohemija je područje koje je nekad bilo neovisna pokrajina, zatim dio srednjoeuropske države Čehoslovačke, a danas je dio Češke.

¹⁹ <https://www.msb-jablonec.cz/en> Ovom prilikom zahvaljujem se gđinu Petru Novýju, koji je odmah reagirao na jedan naš upit upućen preko muzejskog maila i poslao nam čak tri vrlo vrijedna muzejska izdanja koja se bave upravo poviješću proizvodnje staklenih perlica u Jabloncu.

možda i u trgovinama koje su inače u tom razdoblju prodavale zaista raznovrsnu robu²⁰, a možda su ih nabavljali i preko već spomenutih putujućih trgovaca. Moguće je i kako su staklene perlice za izradu nakita na prostor Pakraca dolazile upravo iz Češke. Senjković u svom zanimljivom članku *Oko baroka* u kojem tematizira poimanje termina *seljački barok* navodi podatak iz druge etnografske literature kako su u „*austrijsko doba*“ ali i *kasnije Šokice u trgovinama mogle kupiti jasprice izrađene u njemačkim tvornicama...staklena zrnca za nakit iz Češke ili baršun iz Austrije. To je bio samo jedan od puteva kojima je moda onoga vremena ulazila u seljačke domove*“ (Senjković 1994: 130). Na prostoru Požeško-slavonske županije na Papuku i Psunju imamo podatke o radu različitih staklana još od 18. stoljeća (Pakrac, Zvečevo). Grofovi Jankovići Daruvarski početkom 19. stoljeća osnovali su staklanu u Ivanovom Polju (nedaleko od Daruvara) u kojoj su mahom radili češki majstori staklari. Ipak, nije nam poznato jesu li se možda u ovim staklanama izrađivale i staklene perlice i jesu li ovi majstori uopće bili upoznati s njihovom kompliciranom tehnikom izrade. Skloniji smo pretpostavci da su se perlice ipak uvozile i kupovale ovdje u Pakracu.

²⁰ U još jednom važnom putopisu za Slavoniju, onom Johanna Czaplovicza iz 1812. godine, (Kaurić 2004: 203) opisuje se jedna trgovina u Pakracu i što se sve može pronaći u njoj: „U istoj su se trgovini mogli naći prvorazredni bečki kišobrani, fini šeširi i marame, tkanine kao što su muslin i atlas te ostala luksuzna roba. Ali tu su bile i mišolovke, barut, svijeće, brusovi, ulja i ostala roba široke potrošnje. Najprodavanija roba bilo je laneno platno dopremljeno iz Gornje Ugarske i Karpata, a najčešće su ga kupovali seljaci iz okolice.“

Zrno po zrno kajica

Iako su u pakračkom kraju žene same izrađivale tradicijski nakit, prestankom nošenja narodne nošnje odustalo se i od nošenja nakita od perlica pa se znanje o izradi polako izgubilo. Primjerci ovog nakita nestali su - neki su se zagubili, a u nekim slučajevima perlice su korištene za izradu drugačijih ukrasa, svijest o vrijednosti ovog nakita također je nestala. Manji se dio obnovio zahvaljujući djelovanju folklornih društava KUD-a Seljačka Sloga Prekopakra i KUD-a Zeleni Gaj iz Gaja jer je postojala potreba za ukrašavanjem djevojaka kod nošenja narodne nošnje prilikom nastupa. Nažalost, umijeće izrade tradicijskog nakita ostalo je poznato zaista malenom broju entuzijasta.

Prepoznavši povijesnu važnost i ljepotu *kajice* kao najistaknutijeg tradicijskog nakita s ovog prostora, a istovremeno prihvativši činjenicu kako se nalazi pred izumiranjem i nestankom, pokrenuli smo cijelu akciju pokušaja očuvanja umijeća izrade ove vrste nakita te pokrenuli rekonstrukciju istog. Povezali smo se s Cvijom Grčević, jednom od rijetkih koja vlada ovim znanjem. Rekonstrukcije su izrađene prema malobrojnim sačuvanim primjercima te prema vrijednim povijesnim fotografijama. Otežavajući faktor bila je činjenica kako su sve povijesne fotografije crno-bijele, a za ogrlice znamo da su bile raznobojne, pa se pri pokušaju rekonstrukcije boja autorica oslanjala na boje pronađene na originalnim ogrlicama, dok su uzorci (sheme) po kojima su ogrlice izrađene rekonstruirane upravo zahvaljujući fotografijama. Na ovaj je način Cvija Grčević izradila 24 vrlo vrijedne rekonstruirane ogrlice (*kajice i kobasice*) koje su postale dijelom etnografske muzejske zbirke. Tako smo uspjeli od nestanka spasiti jedan važan dio tradicijske baštine čije umijeće izrade je palo u zaborav. Uz navedeno, u suradnji s Cvijom Grčević organizirali smo tijekom 2022. godine i pet edukativnih radionica na kojima su se brojne polaznice upoznale s tehnikom izrade tradicijske ogrlice – *kajice*. Staklene perlice korištene za rekonstrukciju *kajica* nabavljene su iz Češke.²¹

²¹ Češke staklene perlice Preciosa

Moramo priznati kako smo bili iznenađeni odličnim odazivom na radionice i činjenicom kako su brojne polaznice usvojile ovu ne baš jednostavnu tehniku te su u konačnici same izradile svoje *kajice*. Planiramo nastaviti s edukativnim radionicama, ali i pokušati zaštititi umijeće izrade ovog nakita kao nematerijalnu kulturnu baštinu pri Ministarstvu kulture i medija RH. Izložba i katalog ovog nakita predstavljaju svakako tek početak priče koju planiramo nastaviti. Želja nam je *kajicu* predstaviti i kao jedan od suvenira naših gradova, Pakraca i Požege, ali i Županije Požeško-slavonske jer smatramo kako svojom jedinstvenom ljepotom i pričom koju nosi u sebi to zaista i zaslužuje.

**Radionica izrade
rekonstrukcije tradicijskog
nakita, voditeljica Cvija
Grčević, Pakrac, 2022.**

**Svatovi u zimskoj narodnoj
nošnji, Lipik, 1908.,
Muzej grada Pakraca**

Tradicijski nakit požeškog kraja

„Zvekeću ko onaj biser pod vratom“

U požeškom kraju ostali su malobrojni sačuvani primjerci tradicijskog nakita koji se nosio uz svečanu narodnu nošnju, kako na terenu u privatnom vlasništvu tako i u samoj muzejskoj zbirci Gradskog muzeja Požege¹. Nešto se nakita s ovoga područja čuva i u Zbirci nakita Etnografskog muzeja u Zagrebu². Mogući uzroci mogli bi se potražiti u promjenama koje su se zbivale u ženskoj nošnji i tipu nakita u požeškim selima iza Prvoga svjetskog rata, te prestankom njezinog nošenja nakon Drugog svjetskog³.

Sam nakit nije bio tema posebnog etnografskog istraživanja, nego dio istraživanja šire teme narodne nošnje⁴. Naime, tradicijski nakit bio je sastavni dio svečane narodne nošnje, uglavnom ženske. Njegova vrsta i količina bila je pokazatelj društvenog i materijalnog statusa djevojke i mlade žene, snaže na selu. Prestankom nošenja nakita nakon prelaska u stariju životnu dobu, te promjenom i prestankom nošenja narodne nošnje dijelovi tradicijskog nakita s vremenom su se izgubili i zaboravili.

¹ Tradicijski nakit u požeškom je muzeju prikupljan rijetko i nesistematizirano te uglavnom darovima pojedinaca ili otkupom zajedno s ostalom etnografskom građom, najčešće s dijelovima narodne nošnje. Tijekom posljednjih nekoliko godina pristupilo se intenzivnijem istraživanju i prikupljanju tradicijskog nakita.

² Uvid u podatke o nakitu iz požeškoga kraja omogućila je viša kustosica Tea Rittig, voditeljica Zbirke nakita.

³ U prvoj polovici 20. stoljeća ubrzano se mijenjao način života, a time i tradicijsko odijevanje seoskog stanovništva. Razvoj industrije, potpuni raspad kućnih zadruga, ponuda jeftinih tkanina, kao i nestašica pamuka za tkanje tijekom Drugog svjetskoga rata, pridonijeli su brzom napuštanju narodne nošnje.

⁴ Opsežnije i sustavnije proučavanje tradicijske odjeće požeškoga kraja provedeno je u sklopu velikog projekta istraživanja narodnih nošnji Zapadne Slavonije kojega je vodila etnologinja Vesna Kolić Klikić. Prikupljena građa obrađena je i predstavljena u dvije monografije o ženskim i muškim narodnim nošnjama Zapadne Slavonije (Kolić Klikić 2007., Kolić Klikić 2015.). U objema monografijama je u posebnom poglavlju predstavljen i tradicijski nakit.

Međutim, u višegodišnjim istraživanjima narodne nošnje i njezinog nakita požeškoga kraja kao korisnim dokumentarnim izvorom pokazale su se fotografije iz prve polovice 20. stoljeća, kako one koje se čuvaju u Gradskom muzeju Požega, tako i one u privatnom vlasništvu kazivača na terenu. Fotografije često nadopunjuju i ilustriraju terenska kazivanja i malobrojnu sačuvanu građu, a ponekad su i jedini izvor informacija u istraživanju tradicijskog nakita. Riječ je o fotografijama koje prikazuju požeške seljake u svečanoj narodnoj nošnji iz prve polovice 20. stoljeća snimljene u požeškim fotografskim ateljeima⁵ ili onima čiji su autori foto-amateri, primjerice one čiji je autor bio učitelj i osnivač požeškog muzeja, Julije Kempf⁶. Snimljene fotografije u ateljeu prikazuju portrete manjih ili većih skupina ljudi u njihovoj najsvečanijoj odjeći, odnosno narodnoj nošnji, dok sačuvani negativi i fotografije Julija Kempfa portretiraju ljude na ulici, u dvorištu ili prigodom nekog seoskog događaja i proslave.

**Portret dviju obitelji,
Atelier Wollner, Požega,
oko 1915.
(inv. br. 13.514, GMP)**

⁵ Najčešće se radi o prvom stalnom profesionalnom požeškom fotografskom "Atelieru Wollner" i njezinom kasnijem nasljedniku Foto „Marti“.

⁶ Julije Kempf (1864. – 1934.), Požežanin, učitelj i pisac, osnovao je Gradski kulturno-historijski muzej (današnji Gradski muzej Požega) u Požegi 1924. godine i bio njegov prvi ravnatelj i kustos. Njegove fotografije i negativi danas se nalaze u Zbirci fotografija i negativa Povijesnog odjela Gradskog muzeja Požega.

Skenirane i digitalno snimljene fotografije u visokoj rezoluciji, pohranjene na postojeći medij, omogućavaju nam mnoštvo podataka i komparativno istraživanje građe. U njihovoj analizi možemo uočiti vrstu nakita koji je nošen kao dio svečane narodne nošnje u požeškim selima, način na koji je nošen, ali i promjene koje su se zbivale u njihovoj modi tijekom prve polovice 20. stoljeća. Svakako pri toj analizi treba uzeti u obzir kontekst u kojem su fotografije nastale, što nije uvijek moguće utvrditi, te imati određeno predznanje o istraživanoj temi.

Na temelju dostupnih i sačuvanih izvora, literature i malobrojne građe proučavanje tradicijskog nakita požeškog kraja obuhvaća vremensko razdoblje od kraja 19. pa do sredine 20. stoljeća.

Nakitom kao dijelom svečanog odijevanja najčešće su se kitile djevojčice, djevojke i mlade žene, a u nešto manjoj mjeri dječaci i mlađi muškarci.

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća seoske žene i djevojke nosile su raznovrsne ogrlice, naušnice i narukvice.

**Djevojke iz Skenderovaca,
J. Kempf, 1911.
(inv. br. 26.634, GMP)**

„Dva derdana crvena merdžana“

Najčešći nakit oko vrata bile su ogrlice od staklenih perli zvane *derdani*. Istim imenom nazivale su se i same perlice. Naziv *derdan* dolazi od turske riječi *gerdan*, a preuzeta je od perzijske riječ *gerdân*, što znači vrat⁷. Do danas se uspio sačuvati tek pokoji primjerak *derdana*, i to uglavnom u muzejskim zbirkama⁸. *Derdani* od perlica različitih veličina i boja nošeni su tako da su padali u nizovima podno vrata ili oko vrata. Kupovne perle najčešće su bile okruglog glatkog oblika, ali bilo je i fasetiranih, ovalnih, u obliku riže, šesterokutnika i sl.

Ogrlice su se nizale u više struka, najčešće tri do pet, zavezane krajevima struke ili konca na kojima su bile nanizane perle. Nosile su se dugačke ogrlice od većih ili manjih jednobojskih perlica na jednoj struci koja se omotavala nekoliko puta oko vrata. Uz vrat nosio se i *derdan* nanizan od raznobojnih perlica u obliku trake⁹, vrlo sličan pakračkim *kajicama*, u geometrijskim motivima rombova, trokuta, križeva i slično.

Pojedine nadarene žene i djevojke izrađivale su ogrlice od kupovnih materijala u kućnoj radinosti. Početkom 20. stoljeća staklene perlice kupovale su se na velikim robnim sajmovima¹⁰ gdje su dolazili putujući trgovci iz ostalih dijelova Austro-Ugarske Monarhije ili u specijaliziranim trgovinama u Požegi.

U požeškim selima bio je vrlo omiljen nakit zvan *dropo*, *dropljaši*, *drobljanci* ili *droplje*, od krupnijih perlica plave, crvene ili bijele boje (Kolić Klikić 2007: 70). Ove ogrlice nisu se uspjele sačuvati jer su se izrađivale od puhanog stakla koje se, kako nam i samo njihovo ime kaže, vrlo lako drobil¹¹.

Žena s derdanom nanizanim od raznobojnih perlica u obliku trake, Velika, oko 1910.

Ogrlice, derdani od raznobojnih perlica u obliku trake, rekonstrukcija (inv. br. 34.021, 34.022, GMP)

⁷ Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, pristupljeno 30.4.2021.

⁸ U Gradskom muzeju Požega sačuvane su dvije ogrlice s kraja 19. stoljeća i tri ogrlice datirane u 40-te godine 20. stoljeća. Četiri ogrlice iz požeškoga kraja nalaze se u Zbirci nakita Etnografskog muzeja u Zagrebu, nabavljene između dva svjetska rata, većinom datirane na početak 20. stoljeća. Uglavnom se radi o dužim i kraćim jednostrukim ogrlicama ili ogrlicama nizan u više struka.

⁹ Ogrlice su bile nizane na pet do osam konaca, najčešće u različitim kombinacijama bijele, crvene, crne, tamnoplave, svijetloplave i žute boje. U manjoj mjeri u kombinacijama su koristili i zelene, tamnocrvene, prozirno žute ili narančaste perlice.

¹⁰ U Požegi su početkom 20. stoljeća bili veliki robni sajmovi na glavnom požeškom trgu (današnji Trg Svetog Trojstva) na Cvjetnici ili na sv. Tereziju gdje se prodavala različita roba. Sajmovi su se održavali i u većim selima, sjedištima župe i trgovištima poput Kutjeva i Pleternice.

¹¹ Ovakve ogrlice nosile su se i u pakračkom kraju gdje se jedna takva ogrlica od crvenih zrnaca sačuvala u Prekopakri (Kolić Klikić 2007: 140).

Djevojka s baršunastom trakom oko vrata i bijelim perlicama, Atelier Wollner, Požega, 1907. – 1910. (inv. br. E 973, GMP)

Djevojka s nakitom od apliciranih perlica na crnoj vrpci, Atelier Wollner, Požega, oko 1915. (inv. br. 13.502, GMP)

Prema fotografijama snimljenim početkom 20. stoljeća uočava se da prevladavaju bijele, biserne ili posrebrene perlice često u kombinaciji s uskom baršunastom crnom trakom zvanom *somet* povezanom oko vrata. Prema kazivanjima i sačuvanom materijalu nosile su se još ogrlice od pozlaćenih, crvenih i crnih perlica, a često se među perlama znao pronaći i umetnuti srebrni talir ili kakav privjesak. Na *somet* je mogao biti prišiven križić, medaljica s likom sveca ili medaljon, a početkom 20. stoljeća nosio se i prišiveni dukat uz svileni *fertun* i maramu *svilenku*. Na fotografijama se uočava da su *sometne* trake bile i aplicirane sa staklenim perlicama pod utjecajem građanske mode¹² (Šuvak 2009: 90). Često su to bile krupnije ili sitnije perle bijele boje ili u kombinaciji s crvenom bojom, nanizane pojedinačno u horizontalnom nizu ili u geometrijskom uzorku rombova i pravokutnika.

¹² U Zbirci oglavlja i nakita čuva se ogrlica od šire baršunaste crne trake s apliciranim crnim perlicama i metalnim pločicama, a na jednom kraju završava u obliku mašne. Ovakav tip ogrlice pripada građanskom tipu nakita kakav se nosio krajem 19. i početkom 20. stoljeća. U tom razdoblju u modi su bile ogrlice od perlica i vrpce koje su se nosile uz vrat. U višim društvenim slojevima nosile su se široke ogrlice od zasebnih pločica ukrašenih draguljima pričvršćenih na crnu vrpcu. Nošenje ovoga tipa nakita bilo je potaknuto od britanske kraljice Alexandre, koja ga je nosila kako bi prekrila mali ožiljak (Phillips 2018: 156).

Aplicirane perlice na baršunastu traku nošene su i u novo-gradiškom i brodskom kraju. U Zbirci nakita Etnografskog muzeja u Zagrebu čuva se primjerak ogrlice iz sela Doljanovaca od crne vrpce s apliciranim raznobojnim perlicama formiranih u obliku rombova, a u donjem dijelu završava u padajućim polukružnom nizovima od bijelih perlica¹³. *Sometne* ogrlice s privjescima ili bez njih, te s apliciranim perlicama mogle su se nositi samostalno ili u kombinaciji s ostalim ogrlicama. Djevojke iz imućnijih obitelji nosile su dugačke baršunaste trake ili svilene vrpce čiji su krajevi nakon vezivanja na vratu padali na prsa ili sa strane.

*„Meni kažu da sam ja bogata
Što ja nosim somet ispod vrata“*

Tekstilna vrpca kao modni nakit u građanskim krugovima Europe bila je popularna tijekom 19. stoljeća, a osobito u drugoj polovici 19. stoljeća. U folklornom nakitu Slavonije i Mađarske bila je popularni modni dodatak krajem 19. i početkom 20. stoljeća (Horvath-Balogh 1983: 20-21; Šuvak 2009: 90).

**Replika ogrlice iz
Doljanovaca prema ogrlici
iz Etnografskog muzeja u
Zagrebu
(SZE 111, GMP)**

¹³ Podaci i fotografija dobiveni su od više kustosice Etnografskog muzeja Zagreb, Tee Rittig. Ogrlica se godinama nalazila u Stalnom postavu muzeja kao dio ženske narodne nošnje požeškoga kraja.

Spomenute vrste ogrlica izrađivale su pojedine žene i djevojke od kupovnih materijala u kućnoj radinosti.

Nosile su se i duže ili kraće pojedinačne kupovne ogrlice sastavljene od perlica različitih veličina kakve su prodavali urari i draguljari.

U kombinaciji s ogrlicama nosili su se i mjedeni ili zlatni, dugački ili kraći lanci i lančići s privjeskom ili bez njega. Djevojke i mlade žene u svečanim prigodama stavljale su oko vrata sve ogrlice koje su posjedovale, čime su se stvarale neobične kombinacije od različitih vrsta ogrlica, a ujedno je takav način nošenja nakita oko vrata bio i pokazatelj bogatstva obitelji.

**Ogrlica od crnih perlica,
imitacija gagata, kraj 19. st.
(inv. br. 34.024, GMP)**

Najprikladniji darovi prigodom zaruka, svatova itd. uz vrlo umjerene cijene.

U izlozima nalaze se ukusne novosti u velikom izboru! Svakomu je omogućeno već za mali iznos zgodan dar nabaviti. Biseri, prsteni, naušnice, priborala, igle za kravate, dugmeta, metaljena za fotografije umetnički, dragi ženskih zlatnih lanaca, nakita iz pravog karaja, lančita oko vrata sa sv. Marijom, križem, srcem i svih zgodnih privjesaka. Pravo srebrnog i žerdorjovog pribora. Veliki izbor čujska, ledernica, kosačica za voće, kruh i ljutenicu, servisa za čaj i moka, kutija za duhan i cigarete, trzala, servisa za bijelovica, liker i vino, te srebrnom okovanih štapova. Zlatnih muških i ženskih satova, istih u srebru, tulu itd. Granolena sa prekrasnim motama plaća u najvećem izboru, sve poštije u topla, sklađena samih novosti i specijalita.

Vlastita radiona (Atelier) za sve u tu struku zasjecajuće poslove uz vrlo jeftine cijene i jamstvo! Sve vrste odore popravljeni u roku od 5 dana. Urednja i popravci kornih električnih svjetila.

Jgnj. Bauer, Požega, urar, draguljar i optičar, 1906

Oglas urara, draguljara i optičara I. Bauera u Glasniku županije požeške iz 1909. (GMP)

„I mendžuške od suvoga zlata“

Drugi najčešći nakit su bile naušnice zvane *mendūše*. Pojedine kazivačice pored spomenutog naziva koristile su i naziv *đindūvica*¹⁴. U ušima djevojke i mlade žene nosile su zlatne *mendūše* ili srebrne filigranske *mendūše* sa zvonom¹⁵.

Na fotografijama s početka 20. stoljeća, može se uočiti da pojedine djevojke i mlade snaše imaju u ušima *dukate*¹⁶ što je bio znak da dolaze iz imućne obitelji. Srebrne filigranske naušnice pripadaju 19. stoljeću i vjerojatno su nošene uz stariju varijantu ženske narodne nošnje¹⁷. Naušnice su se kupovale kod zlatara, a najčešće su bile jednostavne zlatne karičice, trostruke karičice, *mendūše* s pločicom, *obluškom*, *mendūše* s više duguljastih privjesaka, *morice*, *jagode* ili *korale* i *dukati*¹⁸. *Jagode* i *dukati* kao mlađi tip naušnica najviše su bile popularne između dva svjetska rata. *Korale*¹⁹ ili *jagode* su naušnice s krupnim bijelim, roza, crvenim ili crnim kamenom od stakla. Za razliku od ostalog nakita *mendūše* su se nosile svakodnevno, osim dukata, ali i njih

Djevojka okićena s naušnicama trostrukim karičicama, 1925.–1930., Atelier Wollner, Požega (inv. br. 30.078, GMP)

¹⁴ Ovaj su naziv upotrijebile kazivačice u selima Drškovci i Duboka.

¹⁵ Ova vrsta naušnica čuva se u zbirkama Gradskog muzeja Požege i Etnografskog muzeja u Zagrebu. Prema etnologinji Marijani Gušić izrađivali su ih požeški zlatari (Gušić 1955: 72).

¹⁶ Za naušnice od zlatne monete koristio se isključivo naziv *dukati*. Isti se naziv koristio i za nakit od crne trake s prišivenim dukatima.

¹⁷ Stariji tip ženske odjeće sastojao se od osnovnog ruha, *bijelih krila* i *oplečka* s vunenom šarenom pregačom, *zapregom* i tkanim rubcem. Osnovno žensko ruho izrađeno od domaćega tkanog platna ostalo je nepromijenjeno sve do sredine 20. stoljeća, dok su ostali dijelovi ženske nošnje *zaprega* i *rubac* od sredine 19. stoljeća postupno zamjenjivani manufakturnim maramama i pregačama od kašmira, pamuka i svile.

¹⁸ Na fotografijama s početka 20. stoljeća primjetno je da su se nosile i druge vrste naušnica, ali ne mogu se uvijek jasno razaznati njihovi oblici jer su često tek sitan ili mutan detalj na fotografiji.

¹⁹ Naziv *korale* upotrebljavao se u selima oko Grabarja, Požeških Sesteta i Drškovaca.

Naušnica, menduša sa zvonom, Radovanci, 19. st. (inv. br. E 1, GMP)

je poneka žena znala nositi cijelo vrijeme. Djevojčice su vrlo rano počele nositi naušnice²⁰, najčešće su to bile zlatne naušnice s jednim ili tri oka, plave ili crvene boje. Naušnice *morice*²¹ nosile su samo djevojčice i djevojke iz imućnih obitelji. U svečanim prigodama nosilo se i po dva para naušnica. Najčešće su se stavljale zlatne *menduše* u obliku suze, odnosno zvona²², kao privjesak na zlatne karičice, *jagode* ili na *dukate*, što se može primijetiti i na dokumentarnim fotografijama, a nosili su se i *dukati* ovješeni o *jagode* ili *korale*. *Morice* se nisu nikada nosile u paru s drugom vrstom naušnica.

Jednu zlatnu naušnicu u obliku kuglice ili pločice nosili su u lijevom uhu i muškarci i to bogati pojedinci kao vanjski znak bogatstva ili sa svrhom očuvanja zdravlja²³.

Mlada žena s dva para naušnica, dukati s naušnicama u obliku suze, 30-te godine 20. st., Donji Emovci (privatno vlasništvo Alilovci)

²⁰ Malim djevojčicama uši su najčešće bušile majke ili bake iglom i kroz rupice provlačile konce dok rana ne zaraste i potom se stavljale male *menduše* u uši.

²¹ *Morice* su naziv za naušnice morčiče, vrste nakita u obliku poprsja crnca s turbanom izrađenim od višebojnog emajla na zlatnoj podlozi koji je bio najrašireniji u Rijeci i na Kvarneru. U Zbirci nakita i oglavlja Gradskog muzeja Požega nalazi se par malih *morica* koje su pripadale trogodišnjoj djevojčici.

²² Neke su kazivačice ove naušnice zvale *zvončac* (Češljakovci), druge su ih pak nazivale *dinduvica* (Bankovci).

²³ Jednu *mendušu* u uhu nosili su muškarci novljanskog kraja, što dokumentira i stara fotografija (Kolić Kličić 2015: 235). Njihove naušnice bile su u obliku sitne karike, ili su nosili jednu *morice* (Kolić Kličić 2015: 234). U okolici Baje, u Mađarskoj muškarci, ribari, mlinari, pastiri nosili su naušnicu u jednom uhu isključivo u svrhu liječenja jer je to prema vjerovanju liječilo bolesno oko. Mnogi su smatrali da zlato kao metal također ima ljekovitu moć (Horvath-Balogh, 1985 : 112).

**Narukvice s inicijalima,
Donji Emovci, oko 1920.
(inv. br. 10.863, GMP)**

U požeškom kraju početkom 20. stoljeća uz svečanu narodnu nošnju na rukama, poviše šaka, nosile su se ukrasne narukvice. Fotografije iz toga vremena dokumentiraju nam da su ih nosili djevojčice i dječaci, djevojke i momci te mlade snaše i mlađi muškarci. *Narukvice, šticle, štucle ili štucne*²⁴ nosile su se u paru, a bile su pletene od crne ili crvene vune s upletenim bijelim perlicama kojima su se oblikovali raznoliki motivi poput: punih i isprekidanih pruga, rombova, zvijezda, cvjetova, grančica, loze, djeteline, patkica, inicijala ili ime vlasnika. Donji kraj im završava nazubljeno, upletenim *derdanima* ili *caknama* od gusto nizanih bijelih perlica na tankoj vunici. Nosile su se i narukvice upletene s raznobojnim perlicama ili u kombinaciji upletenih bijelih i crvenih perlica. Na fotografiji iz 1911. godine snimljenoj u Skenderovcima, jedna djevojka nosi narukvice pletene od vunice u okomitim raznobojnim prugama, sličnim onima kakve su se nosile na području Prekopakre i selima oko Slatine (Kolić Klikić 2007: 139, Šuvak 2009: 90, 92).

Na nekolicini fotografija s početka 20. stoljeća uočljivo je kako su imućnije djevojke i žene kopirale gradsku modu nošenja pamučnih bijelih rukavica bez prstiju u kombinaciji s kupovnom zlatnom narukvicom na desnoj ruci.

²⁴ Najčešći naziv za ovaj nakit u požeškom kraju su *narukvice*, ali u selima Jakšiću i Golom Brdu zabilježeni su pod nazivom *šticle*. U Podgorju, Brestovcu i Bektežu nazivaju se *štucle*, dok se u Grabarju nazivaju *štucne* (Kolić Klikić 2015: 86).

Djevojka s pamučnim bijelim rukavicama i zlatnom narukvicom, Donji Emovci, oko 1910. (privatno vlasništvo Alilovci)

Djevojka s narukvicom od raznobojne vunice s upletenim perlicama, J. Kempf, Skenderovci, 1911. (Inv. br. 26.634, GMP)

Djevojke ukrašene broševima i vrpcama, J. Kempf, Skenderovci, 1911. (Inv. br. 26.634, GMP)

Prstenje nije bilo dijelom tradicijskog nakita, ali se na fotografijama povremeno uočava na mladim pojedincima, od djece do mladih oženjenih parova.

Od ostalog nakita djevojke i žene znale su na prsima nositi kao ukras različite broševe, mašne ili cvijeće.

Bogatiji su momci i muškarci, po uzoru na gradsku modu znali o prsluk zakačiti sat s privjeskom od *derdana* ili kupljen kod zlatara. Ukrasna puceta na muškim košuljama i metalnu dugmad na prslucima možda bismo također mogli smatrati nakitom.

Svečanu narodnu nošnju uz tradicijski nakit pratilo je i odgovarajuće ukrašavanje ženskog i muškog oglavlja. Uz *perčin*, djevojke su se *kitile* grančicama prirodnog ili umjetnog cvijeća, ukosnicama, a zaručene djevojke i mladenke uz to su nosile i bijele voštane vijence na glavi. Grane od svježeg ili umjetnog cvijeća, stavljale su i mlade žene na maramu *podvezu* ili na maramu *zavijaču* s obiju strana. Ispod *podveze* čelo su ukrašavale *rocama*, čipkasto upletenim strunama od konjskog repa. *Kofrčice* od patkovog repa stavljale su za uši, a *drtalicama*

Marama podveza ukrašena drtalicama, B. Knez, Biškupci, 2011. (GMP)

Djevojka s dukatima oko vrata i u ušima, Štitnjak, 40-te godine 20. st. (vlasništvo J. Vuković)

ili *drhutljicama*²⁵ sa svake strane glave u paru su ukrašavale *podvezu*. Mladi momci *kitili* su svoje *kape* paunovim perom ili perom od šojke, odnosno kakvom biljkom, veprinom ili kojim sezonskim cvijetom.

„*Meni tata nabavi dukata
Mila mama svilenih marama*“

S preslojavanjem ženske narodne nošnje nakon Prvog svjetskoga rata dolazi do promjena i u nakitu, pod sve većim utjecajem građanske mode²⁶. Počinje se nositi decentniji nakit kupovan kod urara i draguljara, a stavljanje obilja *đerdana* oko vrata u svečanim prigodama više nije poželjno.

Oko vrata se nose zlatni ili mjedeni lančići ili jednostruke ogrlice od staklenih perlica. U modu su ušli dukati *prešiveni na sometu* kao znak bogatstva obitelji²⁷. Ovisno o mogućnostima nosilo se tri, pet, sedam ili, rjeđe, četrnaest dukata. Omiljeni su bili dukati s likom cara Franje Josipa i anđelima. Nosili su se sami ili u kombinaciji s dužim ili kraćim lančićem.

Od naušnica najčešće su se nosile *jagode* ili *korale*, dukati, jednostavne i trostruke zlatne karičice, te druge naušnice.

Pojedine mlađe žene i djevojke uz preslojenu svečanu nošnju nose i ručne satove.

²⁵ *Drतालice* ili *drhutljice* bile su izrađene od smotane žice poput federa, učvršćene *bumbačom*, a završavale su cvijetom motanim od žice s ispunom od svilenog konca u boji (Kolić Klikić 2007: 65).

²⁶ Promjene i preslojavanje u požeškoj nošnji prema fotografijama se mogu pratiti već u prvim dvama desetljećima 20. stoljeća. Umjesto domaćeg tkanog *oplečka* nose se bluze građanskoga kroja šivane od industrijskih tkanina ili se domaća *rubina* preslojava građanskim odijelom. *Nova moda* na nošnji donosi umetnute čipke, vrpce – *pantljike*, raznobojne perlice – *derdane* i ukrasna dugmeta – *pučeta*. U novinskom članku iz 1892. godine učitelj iz sela Kaptol piše, uspoređujući s nekadašnjom seljačkom odjećom iz kućne radinosti, luksuzno odijevanje seoskih djevojka ili žena koja niti jedna nije bez svilenoga fertuna i marame, zatim raznoga nakita, broševa, derdana, narukvica, finih cipela... (Vudy 1892: 1)

²⁷ Prije toga nakit od više dukata prišivenih na baršunastu vrpču nosile su tek rijetke djevojke iz vrlo bogatih obitelji u kombinaciji s ogrlicama od perlica. O tome nam svjedoči sačuvana fotografija u privatnom vlasništvu, vremenski datirana oko Prvog svjetskoga rata.

Radnja i trgovina urara i draguljara J. Horvat, Požega, 20-te godine 20. st. (vlasništvo D. Ronko)

Umjesto zaključka

Tradicijski nakit požeškoga kraja kupovao se kod zlatara, urara i draguljara²⁸, na sajmovima ili od putujućih trgovaca. Nasljeđivao se s majke na kćerku i bio je dijelom svečane narodne nošnje koja se nosila u posebnim prigodama blagdana i obiteljskih ili seoskih svečanosti. Žene starije dobi nosile su sve manje nakita, da bi ga u starosti sasvim prestale nositi.

Istražujući tradicijski nakit u požeškom kraju uočila se važnost fotografija snimljenih u prvoj polovici 20. stoljeća. Fotografije dokumentiraju jedno razdoblje i promjene koje su tada zahvatile tradicijsko odijevanje požeških seljaka. U nedostatku drugih izvora, fotografija se pokazala važnim izvorom podataka koji dokumentira jedan bitan, ali pomalo zanemaren detalj požeške narodne nošnje - nakit. Fotografija je ujedno i važna nadopuna i potvrda terenskim istraživanjima i usmenim kazivanjima, iako katkada može donijeti dotada nepoznate podatke koje je potrebno dalje istraživati.

Zahvaljujući dokumentarnim fotografijama rekonstruirane su ogrlice od raznobojnih perlica u obliku trake koje se više nisu mogle pronaći na terenu²⁹, ali su njihovi prikazi sačuvani na nekoliko fotografija s početka 20. stoljeća. *Derdani* su najprije rekonstruirani za potrebe nadopunjavanja Zbirke oglavlja i nakita Gradskog muzeja Požege, kasnije i za potrebe kulturno-umjetničkih društava. Rekonstrukcija *đerdana* za potrebe požeškog muzeja započela je 2018. godine u suradnji s Cvijom Grčević iz Pakraca, koja je prethodno godinama rekonstruirala pakračke kajice za potrebe KUD-a „Seljačka sloga“ iz Prekopakre. Kasnije se u izradi ogrlica pridružila i dugogodišnja edukatorica izrade hrvatskog nakita od perlica, Vinka Mareković iz Sesveta.

²⁸ Krajem 19. i početkom 20. stoljeća trgovina nakita se spojila s izradom satova, tako da su urari preuzeli prodaju nakita koji su izrađivali zatari, a i nakit koji je dolazio iz tvorničke proizvodnje (vidi Balogh-Horváth 1983:10). Takva se praksa zadržala i između dva svjetska rata (vidi Koprčina 2014: 209-210). Požeški urari i draguljari (Ladislav Stepinski, Ignac Bauer, Josip Horvat) reklamirali su se u tadašnjim novinama: Glasniku županije Požeške i kasnije Požeškim novinama.

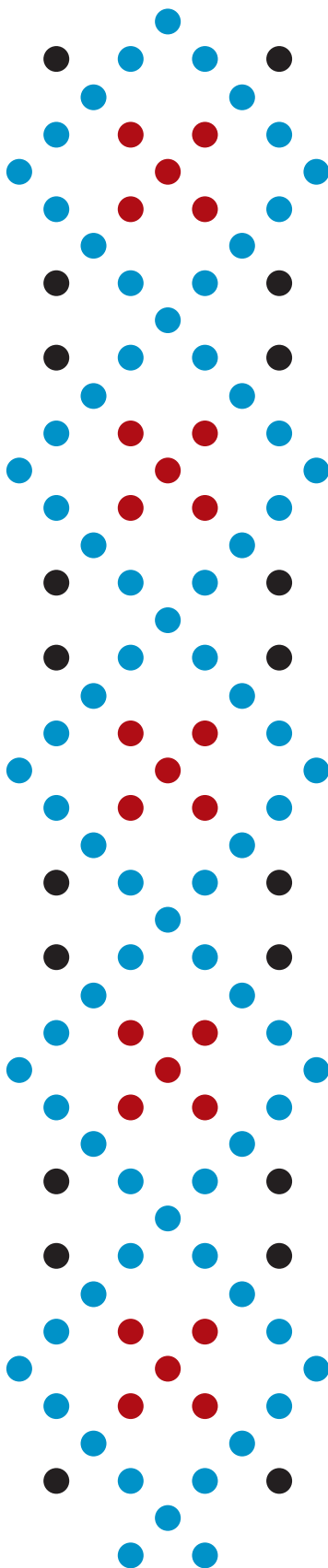
²⁹ Kazivačice rođene iza Prvoga svjetskoga rata sjećaju da su ih nosile, a neke od njih su ih i izrađivale. Međutim u vrijeme ispitivanja nisu se više mogle prisjetiti točnog načina izrade. Vremenom su rasparale svoje ogrlice za izradu drugog nakita ili je završila kao dječja igračka koja se u igri raspala. Tijekom snimanja dokumentarne emisije Hrvatske televizije „Ruho požeškoga kraja“ 1995. godine jedna takva ogrlica „uhvaćena“ je u kadru snimljenog na području sela Biškupci. Prema toj snimki izrađena je rekonstrukcija ove ogrlice za Zbirku nakita i oglavlja Gradskog muzeja Požege.

Dosad je ukupno rekonstruirano dvanaest ogrlica s područja požeškoga kraja.

U sklopu projekta realizacije izložbe o tradicijskom nakitu Požeško-slavonske županije u suradnji s Muzejom grada Pakraca, uz pomoć starih fotografija pristupilo se održavanju radionica izrade ogrlica izrađenih nizanjem sitnih raznobojnih perlica u obliku trake. Zahvaljujući entuzijastima, gospođama Cviji Grčević iz Pakraca i Vinki Mareković iz Sesveta, koje su vodile radionice u Požegi, prezentirana je izrada pet ogrlica iz požeškog kraja, a upravo time želimo sačuvati baštinu koja je gotovo nestala s ovoga područja.

Radionica tradicijskog nakita požeškog kraja, Požega, 2022. (GMP)

Izvori i literatura

ANDRIĆ, NIKOLA. ur. 1929. *Hrvatske narodne pjesme*. Knjiga 7. Zagreb: Matica hrvatska. 23, 146.

BALOGH-HORVÁTH, Terézia. 1983. *Ungarischer volkstümlicher Schmuck*. Budapest: Corvina Kiadó.

BALOGH -HORVÁTH, Terézia. 1985. "Usporedba nošenja naušnica kod južnoslavenskih i drugih etničkih skupina u okolici Baje". *Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj* 7: 109-127.

BATINA, Klementina. 2023. "Hrvatski tradicijski nakit od staklenih perli – Primjer revitalizacije, zaštite i promocije bistranskog tradicijskog nakita". *Revija đakovačkih vezova* 53: 36-42.

ČAKALIĆ, IVO. 1949. *Svatovski običaji u požeškom kraju*. rkp. Gradski muzej Požega, inv. br. 13.664. 44

ČAKALIĆ, IVO. 1963. *Opis starina*. rkp. HAZU https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=dw2.browse&id=32662_NZ_124d.118

FRANCIS Jr., Peter. 1996. "European glass beads". *The Margaretologist*, 9/1: 3-13. https://e294d0.p3cdn1.secureserver.net/wp-content/uploads/Repeating_Material/CBR/Margaretologist/The-Margaretologist-1996-9-1.pdf. Pristupljeno 12.8.2021.

FRANCIS Jr., Peter. 1997. "Seed Beads". *The Margaretologist*, 10/2:3-14. https://e294d0.p3cdn1.secureserver.net/wp-content/uploads/Repeating_Material/CBR/Margaretologist/The-Margaretologist-1997-10-2.pdf. Pristupljeno 12.8.2021.

FRANCIS Jr., Peter. 2000. "The beads of Bohemia". *The Margaretologist*, 13/1. https://e294d0.p3cdn1.secureserver.net/wp-content/uploads/Repeating_Material/CBR/Margaretologist/The-Margaretologist-2000-13-1.pdf. Pristupljeno 12.8.2021.

GUŠIĆ, Marijana. 1955. *Tumač građe*. Zagreb: Etnografski muzej Zagreb.

HERMAN KAURIĆ, Vijoleta. 2004.: *Krhotine povijesti Pakraca*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje u Slavonskom Brodu. 203

IVANČIĆ, Sanja. 1999. "Nakit u pučkoj kulturi i tradiciji". *Ethnologica Dalmatica* 8: 135-147.

KLAIĆ, Bratoljub. 2002. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske. 992, 209, 341

KOLIĆ KLIKIĆ, Vesna. 2007. *Ženska narodna nošnja Zapadne Slavonije*. Nova Gradiška: Gradski muzej Nova Gradiška Tiskara Arca.

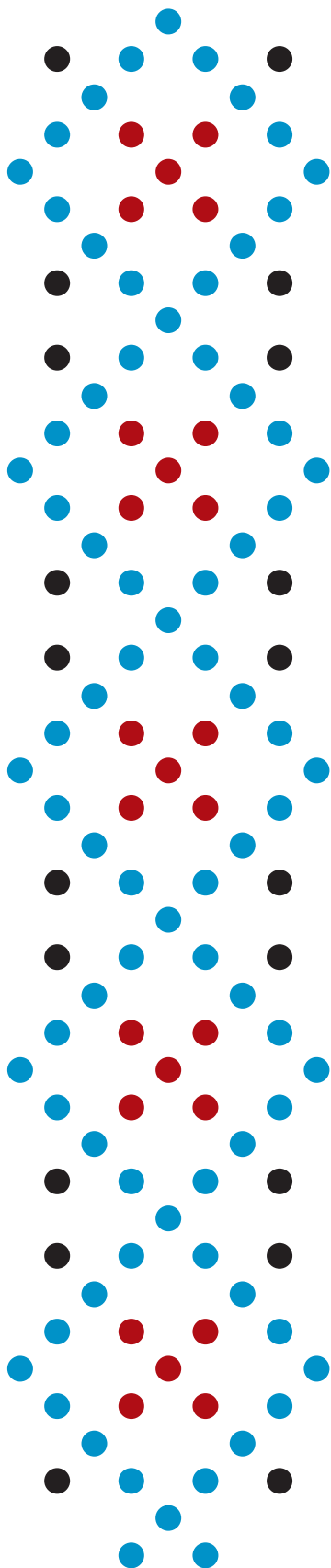
KOLIĆ KLIKIĆ, Vesna. 2015. *Muška narodna nošnja Zapadne Slavonije*. Nova Gradiška: Gradski muzej Nova Gradiška Tiskara Arca.

KOPRČINA, Arijana. 2014. „Robert Salzberger i art déco nakit u Zagrebu“. *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 38: 209-218.

LECHNER, Zdenka. 1977. "Tekstilne rukotvorine". U: *Požega 1227-1977*. Marijan Strbašić ur. Slavonska Požega: Skupština općine Slavonska Požega i Odbor za proslavu 750-godišnjice grada Slavonske Požege. 301-308.

MARTIĆ, Zvonko. 2005. *Vezak vezla niz Bosnu gledala, Tradicijsko odijevanje i nakit Hrvata Bosne i Hercegovine iz zbirke Samostana i duhovnog centra „Karmel sv. Ilije“, Buško jezero*. Zagreb: Etnografski muzej Zagreb

- MATOKOVIĆ, Dubravka. 2011. "Perčin kika divojačka dika poculica do smrti tavnica", *Tradicijska ženska oglavlja požeškoga kraja*. Požega: Gradski muzej Požega.
- MATOKOVIĆ, Dubravka. 2019. *Narodna nošnja Požeštine - Biškupci*. Požega: Hrvatski sabor kulture.
- MATOKOVIĆ, Dubravka. 2020. "Narodne nošnje na fotografijama Julija Kempfa i "Ateliera Wollner" početkom 20. stoljeća". *Etnološka istraživanja* 25: 35-48.
- NOVÝ Petr; Krupková Eva; Fendrichová Kristýna. 2018. *Zásadský ráj – Příběh českých perliček = The Story of Czech Sead Beads*. Turnov: Preciosa Ornela, a. s.
- OPAČIĆ, Nives. 2012. „Jezikoslovlje i nakit”. *Vijenac*. Zagreb, 29. studeni, <https://www.matica.hr/vijenac/489/i-nakit-18641/>. Pristupljeno 10.10.2023.
- PHILLIPS, Clare. 2018. *Jewelry From Antiquity to the Present*. London: Thames & Hudson Ltd.
- PILLER, Matija; MITTERPACHER, Ljudevit. 1995. *Putovanje po Požeškoj županiji u Slavoniji 1782. godine*. Osijek: Matica hrvatska Požega. 139
- SENJKOVIĆ, Reana. 1994. „Oko baroka“. *Etnološka tribina* 17. 130
- ŠIRAC, Andrija; Hadžihusejnović – Valašek, Miroslava. 1998. *Zbirka narodnih pjesama. Prekopakra selo od davnina*. Pakrac: Matica Hrvatska.
- ŠUVAK, Dragica. 2009. "Nakit – prepoznatljivi znak tradicije". U: *Slavonija, Baranja i Srijem II*. V. Kusin, B. Šulc ur. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. 89-93.
- TAUBE, Wilhelm Friedrich. 2012. *Povijesni i zemljopisni opis Slavonije i Vojvodstva Srijem*. Državni arhiv u Osijeku: Udruga povjesničara Slavonije i Baranje. 176,177
- TOLDI, Zvonimir. 2009. "Nošnje, posoblje, češljanje, nakit". U: *Samo staj, pa gledaj! Secesija i art deco u tradicijskoj kulturi Brodskog Posavlja*. Z. Toldi, ur. Slavonski Brod: Muzej Brodskog Posavlja. 15-19.
- TRCERA, Franka. 2018. *Staklene perlice iz tereta broda potonulog kod otočića Gnalića 1583. godine*. Diplomski rad. 114,115 file:///D:/Users/Korisnik/Downloads/diplomski_rad_digitalni_primjerak-franka_trcera.pdf. Pristupljeno 12.11.2023.
- VUDY, Šime. 1892. "Zašto nam gospodarstvo ne napreduje?". *Glasnik županije požeške*. Požega, 12. ožujka. 1, 2
- Terenske bilješke 2007., 2009., 2010., 2011., 2012., 2017., 2021., 2022., 2023.
- Zbirka fotografija i negativa, Računalni inventarni program M++ Gradskog muzeja Požega
- Etnografska zbirka, Računalni inventarni program M++ Gradskog muzeja Požega
- Zbirka (ženskih) oglavlja i nakita, Računalni inventarni program M++ Gradskog muzeja Požega.
- Etnografska zbirka, Računalni inventarni program M++ Muzeja grada Pakraca
- Zbirka fotografija, Računalni inventarni program M++ Muzeja grada Pakraca

Kataloške jedinice

OGRLICE

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.

rekonstrukcija prema povijesnoj fotografiji *Žena iz Sirača u bijeloj nošnji s paculjicom i štrikanom maramom na glavi, oko 1900. godine*, u: Kolić Klikić Vesna, *Ženske narodne nošnje Zapadne Slavonije*,

Nova Gradiška, 2007., str. 109

staklene perlice, konac; nizanje

duž=49 cm š=1,5 cm

Muzej grada Pakraca

MGP - 1617

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.

rekonstrukcija prema *kajici* iz Donje Obriježi

staklene perlice, konac; nizanje

duž=49 cm š=1,5 cm

Muzej grada Pakraca

MGP - 1620

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.

rekonstrukcija prema *kajici* iz obitelji Svjetličić, Prekopakra

staklene perlice, konac; nizanje

duž=49 cm š=1,5 cm

Muzej grada Pakraca

MGP - 1621

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.

rekonstrukcija prema *kajici* iz obitelji Martinović, Prekopakra

staklene perlice, konac; nizanje

duž=52 cm š=1,5 cm

Muzej grada Pakraca

MGP - 1622

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.
rekonstrukcija prema *kajici* iz obitelji Svjetličić, Prekopakra
staklene perlice, konac; nizanje
duž=53 cm š=1,5 cm
Muzej grada Pakraca
MGP - 1623

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.
rekonstrukcija prema *kajici* s fotografije *Duga kajica iz Omanovca*,
u: Kolić Klikić Vesna. *Ženske narodne nošnje Zapadne Slavonije*,
Nova Gradiška, 2007., str. 141
staklene perlice, konac; nizanje
duž=50 cm š=1,5 cm
Muzej grada Pakraca
MGP - 1624

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.
rekonstrukcija prema povijesnoj fotografiji *Djevojke u narodnoj*
nošnji, Badljevina, 1908.
Muzej grada Pakraca
staklene perlice, konac; nizanje
duž=50 cm š=1,5 cm
Muzej grada Pakraca
MGP - 1625

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.
rekonstrukcija prema povijesnoj fotografiji *Djevojke u narodnoj*
nošnji, Badljevina, 1908.
Muzej grada Pakraca
staklene perlice, konac; nizanje
duž=50 cm š=1,8 cm
Muzej grada Pakraca
MGP - 1626

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.
rekonstrukcija prema povijesnoj fotografiji *Djevojke u narodnoj nošnji, Badljevinu, 1908.*

Muzej grada Pakraca
staklene perlice, konac; nizanje
duž=51,5 cm š=2 cm
Muzej grada Pakraca
MGP - 1627

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.
rekonstrukcija prema povijesnoj fotografiji *Žena iz Sirača u bijeloj nošnji s paculjicom i štrikanom maramom na glavi, oko 1900. godine,*

u: Kolić Klikić Vesna. *Ženske narodne nošnje Zapadne Slavonije,* Nova Gradiška, 2007., str. 109
staklene perlice, konac; nizanje
duž=49 cm š=2 cm
Muzej grada Pakraca
MGP - 1628

Ogrlica - kobasica

Cvija Grčević, 2023.
rekonstrukcija prema izvornoj ogrlici iz obitelji Atlija, Prekopakra

staklene perlice, konac; nizanje
duž=64 cm š=2 cm
Muzej grada Pakraca
MGP - 1629

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.
rekonstrukcija prema izvornoj ogrlici iz Donje Obriježi

staklene perlice, konac; nizanje
duž=50 cm š=2 cm
Muzej grada Pakraca
MGP - 1630

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.
rekonstrukcija prema izvornoj ogrlici iz Donje Obriježi

staklene perlice, konac; nizanje
duž=48 cm š=1,5 cm
Muzej grada Pakraca
MGP - 1631

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.

rekonstrukcija prema povijesnoj fotografiji *Djevojke i žene odjevene u svečano ruho, 1915.*, u: Kolić Klikić Vesna. *Ženske narodne nošnje Zapadne Slavonije*, Nova Gradiška, 2007., str. 50

staklene perlice, konac; nizanje

duž=52 cm š=1,5 cm

Muzej grada Pakraca

MGP - 1632

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.

rekonstrukcija prema izvornoj ogrlici iz obitelji Martinović, Prekopakra

staklene perlice, konac; nizanje

duž=50 cm š=1,5 cm

Muzej grada Pakraca

MGP - 1633

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.

rekonstrukcija prema izvornoj ogrlici iz obitelji Martinović, Prekopakra

staklene perlice, konac; nizanje

duž=50 cm š=1,5 cm

Muzej grada Pakraca

MGP - 1634

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.

rekonstrukcija prema izvornoj ogrlici iz obitelji Martinović, Prekopakra

staklene perlice, konac; nizanje

duž=51 cm š=2 cm

Muzej grada Pakraca

MGP- 1635

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.
rekonstrukcija prema povijesnoj fotografiji *Obitelj iz Prekopakre, 1905.*, u: Kolić Klikić Vesna. *Ženske narodne nošnje Zapadne Slavonije*, Nova Gradiška, 2007., str. 107
staklene perlice, konac; nizanje
duž=51 cm š=1,5 cm
Muzej grada Pakraca
MGP - 1636

Ogrlica - kobasica

Cvija Grčević, 2023.
rekonstrukcija prema ogrlici iz obitelji Atlija, Prekopakra
staklene perlice, konac; nizanje
duž=68 cm š=1,5 cm
Muzej grada Pakraca
MGP - 1637

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.
rekonstrukcija prema ogrlici iz obitelji Širac, Prekopakra
staklene perlice, konac; nizanje
duž=51 cm š=1,5 cm
Muzej grada Pakraca
MGP - 1638

Ogrlica - kajica - duga

Cvija Grčević, 2023.
rekonstrukcija prema ogrlici iz obitelji Širac, Prekopakra
staklene perlice, konac; nizanje
duž=112 cm š=1,5 cm
Muzej grada Pakraca
MGP - 1639

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.
rekonstrukcija prema povijesnoj fotografiji *Djevojke i žene odjevene u svečano ruho, 1915.*, u: Kolić Klikić Vesna. *Ženske narodne nošnje Zapadne Slavonije*, Nova Gradiška, 2007., str. 50
staklene perlice, konac; nizanje
duž=53,5 cm š=1,5 cm
Muzej grada Pakraca
MGP - 1640

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.
rekonstrukcija prema ogrlici iz obitelji Martinović, Prekopakra
staklene perlice, konac; nizanje
duž=50,5 cm š=1,5 cm
Muzej grada Pakraca
MGP - 1641

Ogrlica - kajica

Cvija Grčević, 2023.
rekonstrukcija prema ogrlici iz obitelji Martinović, Prekopakra
staklene perlice, konac; nizanje
duž=51 cm š=1,5 cm
Muzej grada Pakraca
MGP - 1642

Ogrlica - derdan

kraj 19. st., Radovanci
staklene perlice, konac
duž=21 cm, duž=30 cm
Gradski muzej Požega
Inv. broj: E 508

Ogrlica - derdan

Cvija Grčević, 2018. – 2019.
rekonstrukcija prema fotografiji s početka 20. st.
staklene perlice, konac
duž=44, 5 cm, š=2,3 cm
Gradski muzej Požega
Inv. broj: 34.021

Ogrlica - derdan

Cvija Grčević, 2018. - 2019.
rekonstrukcija prema fotografiji s početka 20. st.
staklene perlice, konac
duž=48 cm, š=2,3 cm
Gradski muzej Požega
Inv. broj: 34.022

Ogrlica - *đerdan*

kraj 19. st., Velika
staklene perlice, konac
duž=23,5 cm
Gradski muzej Požega
Inv. broj: 34.024

Ogrlica - *đerdan*

1940-te, Toranj / Velika
staklene perlice, konac
duž=21 cm
Gradski muzej Požega
Inv. broj: 34.165

Ogrlica - *đerdan*

Cvija Grčević, 2021.
rekonstrukcija prema fotografiji iz 1911.
staklene perlice, konac
duž=46,5 cm, š=1,9 cm
Gradski muzej Požega
Inv. broj: 34.166

Ogrlica - *đerdan*

Cvija Grčević, 2021.
rekonstrukcija prema fotografiji iz 1911.
staklene perlice, konac
duž=54 cm, š=2 cm
Gradski muzej Požega
Inv. broj: 34.167

Ogrlica - *đerdan*

Vinka Mareković, 2022.
rekonstrukcija prema staroj ogrlici snimljenoj 1995. u Biškupcima
staklene perlice, konac
duž=69 cm, š=1,5 cm
Gradski muzej Požega
Inv. broj: 34.168

Ogrlica - *derdan*

Cvija Grčević, 2021.
rekonstrukcija prema staroj ogrlici snimljenoj 1995. u Biškupcima
staklene perlice, konac
duž=51 cm, š=1,5 cm
Gradski muzej Požega
Inv. broj: 34.169

Ogrlica - *derdan*

1940-te, Škrabutnik / Oblakovac
staklene perlice, konac
duž=22 cm
Gradski muzej Požega
Inv. broj: 34.170

Ogrlica - *derdan*

1940-te, Škrabutnik / Oblakovac
staklene perlice, konac
duž=23 cm
Gradski muzej Požega
Inv. broj: 34.171

Ogrlica - *derdan*

Cvija Grčević, 2023.
rekonstrukcija prema fotografiji iz 1911.
staklene perlice, konac
duž=55 cm, š=1,8 cm
Gradski muzej Požega
Inv. broj: 34.195

Ogrlica - *derdan*

Cvija Grčević, 2023.
rekonstrukcija prema fotografiji iz 1910.
staklene perlice, konac
duž=51,5 cm, š=1,8 cm
Gradski muzej Požega
Inv. broj: 34.196

Ogrlica - *đerdan*

Cvija Grčević, 2023.
rekonstrukcija dijela motiva prema ogrlici iz Doljanovaca,
iz Etnografskog muzeja u Zagrebu
staklene perlice, konac
duž=53,5 cm, š=2,5 cm
Gradski muzej Požega
Inv. broj: 34.197

Ogrlica - *đerdan*

Cvija Grčević, 2023.
rekonstrukcija motiva prema fotografiji iz 1902., u: Kolić Klikić
Vesna. *Ženske narodne nošnje Zapadne Slavonije*, Nova Gradiška,
2007., str. 286
staklene perlice, konac
duž=51,5 cm, š=1,5 cm
Gradski muzej Požega
Inv. broj: 34.198

Ogrlica - *đerdan*

Vinka Mareković, 2023.
rekonstrukcija motiva prema ogrlici iz Doljanovaca,
iz Etnografskog muzeja u Zagrebu
staklene perlice, konac, baršunasta traka
duž=74 cm, š=4,8 cm
Gradski muzej Požega
Inv. broj: 34.200

Ogrlica - *đerdan*

Vinka Mareković, 2023.
rekonstrukcija prema fotografiji iz 1911.
staklene perlice, konac
duž=101 cm, š=2 cm
Gradski muzej Požega
Inv. broj: 36.001

Ogrlica - *đerdan*

Vinka Mareković, 2023.
rekonstrukcija prema fotografiji iz 1915.-1916.
staklene perlice, konac, baršunasta traka
duž=68 cm, š=2,4 cm
Gradski muzej Požega
Inv. broj: 36.002

Ogrlica - *derdan*

Vinka Mareković, 2023.
rekonstrukcija prema fotografiji s početka 20. st.
staklene perlice
duž=39,5 cm
Gradski muzej Požega
Inv. broj: 36.003

Ogrlica - *derdan*

Cvija Grčević, 2018.
djelomična rekonstrukcija prema ogrlici iz Doljanovaca iz
Etnografskog muzeja u Zagrebu
staklene perlice
Gradski muzej Požega
Studijska zbirka SZE 108

Ogrlica - *derdan*

Cvija Grčević, 2021.
probna rekonstrukcija prema staroj ogrlici snimljenoj 1995. u
Biškupcima
staklene perlice
Gradski muzej Požega
Studijska zbirka SZE 109

Ogrlica - *derdan*

Cvija Grčević, 2021.
probna rekonstrukcija prema ogrlici s fotografije iz 1911.
staklene perlice
Gradski muzej Požega
SZE 110

Ogrlica - *derdan*

Vinka Mareković, 2022.
rekonstrukcija prema ogrlici iz Doljanovaca,
iz Etnografskog muzeja u Zagrebu
izrađeno na radionici tradicijskog nakita 11.6.2022. u Požegi
staklene perlice
Gradski muzej Požega
SZE 111

Ogrlica - *đerdan*

Đurđica Šolić, 2022.
rekonstrukcija
perlice, imitacija bisera
duž = 144 cm
Vlasništvo Đurđice Šolić

Ogrlica - *đerdan*

Đurđica Šolić, 2022.
rekonstrukcija
perlice, imitacija sitnih bisera
duž = 68 cm
Vlasništvo Đurđice Šolić

Ogrlica - *đerdan*

Đurđica Šolić, 2022.
rekonstrukcija,
perlice, imitacija sitnih bisera
duž = 155,5 cm
Vlasništvo Đurđice Šolić

Ogrlica - *đerdan*

Đurđica Šolić, 2022.
rekonstrukcija
perlice, imitacija sitnih bisera od više struka
duž = 23 cm
Vlasništvo Đurđice Šolić

Ogrlica - *đerdan*

Đurđica Šolić, 2022.
rekonstrukcija
crvene perlice
duž = 28 cm
Vlasništvo Đurđice Šolić

Ogrlica - *đerdan*

1930-te, Cerovac
staklene perlice
duž = 32,5 cm
Vlasništvo Đurđice Šolić

NAUŠNICE

Par naušnica - *menduš*

Požega, 19. st., Radovanci

srebro

duž=5 cm, m=10 g, duž=3,7 cm, m=7,4 g

Gradski muzej Požega

Inv. broj: E 1

Lit: Kolić Klikić, Vesna. *Ženske narodne nošnje Zapadne Slavonije*, Nova Gradiška, 2007., str. 72

Matoković, D. *Tradicijsko kićenje i nakit*, Priredbe i informacije

Požega, Požega, 2009., str. 12-14

Par naušnica - *morice*

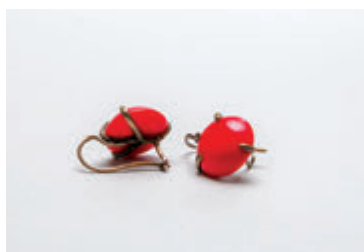
početak 20. st.

zlato; emajl

v=1,5 cm, m=1,13 g, š=1,2 cm

Gradski muzej Požega

Inv. broj: 12.628 (1-2)

Par naušnica - *jagode*

20. st., Novo Selo

stakleni kamen; srebro

v=2,2 cm, š=1,3 cm

Gradski muzej Požega

Inv. broj: 34.020 (1-2)

NARUKVICE

Narukvice

Podgorje, početak 20. st.

vuna, staklene perlice

duž=11 cm, š=8 cm

Gradski muzej Požega

Inv. broj: E 373 (a-b)

Lit.: *Slavonija, Baranja i Srijem vrela europske civilizacije*: katalog izložbe, 2009., kataloška jedinica 1146, str. 315

Kolić Klikić, Vesna. *Muške narodne nošnje Zapadne Slavonije*, Nova Gradiška, 2015., str. 89

Narukvice

Daranovci, 20. st.

vuna, staklene perlice

duž=11,9 cm, š=9 cm

Gradski muzej Požega

Inv. broj: E 420 (a-b)

Narukvice

Donji Emovci, 1920-te

vuna, staklene perlice

duž=9,5 cm, š=7,1 cm

Gradski muzej Požega

Inv. broj: 10.863

Vijenac - vinac

Ana Peulić

Ilača, 2011. g.

Rekonstrukcija prema crtežu djevojke s frizurom i ukrasom iz Slavonske Požege iz posebnog otiska Vjesnika Etnografskog muzeja Zagreba iz 1935.

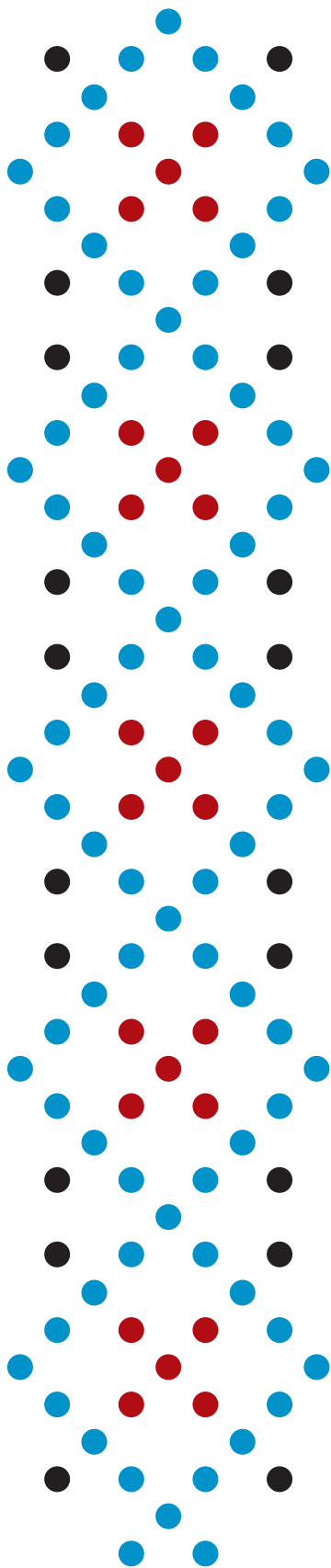
žica, vosak, konac

v=11,5 cm, duž=24 cm, š=7 cm

Gradski muzej Požega

Inv. broj: 20.030

Lit.: *Korak ispred vremena, Atelier Wollner (1899. - 1934.)*: katalog izložbe, Požega, 2019., kataloška jedinica 120, str. 52

POLEĐINA OVITKA:

**Željka Razumović – Odvorac
s tradicijskim nakitom**

**Autor fotografije na ovitku:
FOTOimago**

ISBN 978-953-59362-4-4

9 789535 936244

Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
Republic
of Croatia
Ministry
of Culture

GRADSKI MUZEJ POŽEGA

100 godina
Gradski muzej
Požega